

2017-06-12 Ärendenr:
NV-00001-17

Stegvis införande av ett miljöledningssystem för första gången – utblick mot ISO 14001 och EMAS

Inledning

För de flesta myndigheter som omfattas av miljöledningsförordningen innebär arbetet enligt förordningen att förvalta och utveckla miljöledningssystemet. Men för tillkommande myndigheter ska ett miljöledningssystem införas för första gången. Denna vägledning vänder sig till dessa myndigheter.

Av miljöledningsförordningen, 3 §, framgår också att en myndighet vars verksamhet medför en betydande miljöpåverkan bör registrera sin verksamhet enligt EMAS eller certifiera den enligt standarden ISO 14001. Vägledningen tar även upp detta perspektiv och vad som skiljer mellan de olika systemen.

Om myndigheten vill gå vidare till ett certifierat miljöledningssystem ska också en extern miljörevision genomföras av en ackrediterad miljörevisor. Att certifiera sitt miljöledningssystem har många fördelar. Det ger tyngd åt miljöarbetet att kunna uppvisa ett bevis på att miljöledningssystemet uppfyller kraven enligt EMAS eller ISO 14001. Om en myndighet är certifierad vet externa intressenter vilka krav som uppfylls, vilket ökar myndighetens förtroende.

Nedan beskrivs på övergripande nivå hur en myndighet stegvis kan införa ett miljöledningssystem. Vissa aktiviteter är endast tillämpliga enligt miljöledningsförordningen medan andra aktiviteter är tillämpliga om myndigheten avser att certifiera verksamheten enligt ISO 14001 eller registrera den enligt EMAS.

Stegvis införande

Ledningens beslut

Enligt 21 § i miljöledningsförordningen ska en myndighet som inrättar ett miljöledningssystem för första gången inom åtta månader från det att myndigheten enligt denna förordning blev skyldig att ha ett miljöledningssystem

1. ha en projektplan för inrättandet som innehåller en tidsplan för inrättandet samt uppgifter om hur inrättandet är avsett att organiseras och vilka som är ansvariga för det arbetet, och
2. redovisa en miljöutredning, en miljöpolicy, miljömål, en handlingsplan samt hur miljöledningssystemet är avsett att integreras i verksamheten.

Myndighetschefen utser en projektledare och fattar beslut om att införa ett miljöledningssystem utifrån en upprättad projektplan. Projektplanen beskriver utifrån kraven på miljöledningssystemet vilka aktiviteter som behöver genomföras, när de ska genomföras, vem som är ansvarig, behov av resurser och inom vilken tidsperiod som systemet ska vara infört. Myndighetschefen eller utsedd projektledare kommunicerar beslutet internt och där så är relevant till externa intressenter om projektet och dess syfte.

En GAP-analys, se nästa rubrik, kan också göras inför beslutet om införande. De åtgärder som identifieras i samband med GAP-analysen blir då en del av projektplanen.

Genomförande av en Gap-analys

Projektledaren genomför en Gap-analys med berörda i verksamheten för att få kunskap om hur myndighetens nuvarande miljöarbete förhåller sig till kraven på ett miljöledningssystem och vad som behöver åtgärdas för att nå upp till de krav som ställs på ett miljöledningssystem enligt miljöledningsförordningen eller enligt ISO 14001 och EMAS om godkännande ska ske av tredje part. Vid analysen kan det t.ex. framkomma att det inte finns en miljöpolicy upprättad eller att en miljöutredning inte är genomförd enligt de krav som ställs enligt förordningen eller ISO 14001 och EMAS.

Resultatet från analysen presenteras för myndighetschefen och ledningsgruppen. Myndighetschefen beslutar utifrån förslag till projektplan vad som behöver göras för att nå upp till kraven, vem som är ansvarig och tidpunkt då åtgärderna ska vara genomförda. Myndighetschefen bör också fatta beslut om vilken del av verksamheten som har betydande miljöpåverkan och om denna bör granskas av en tredje part och bli certifierad enligt ISO 14001 eller registrerad enligt EMAS.

Omvärldsanalys och omfattningen av miljöledningssystemet

Myndighetschefen genomför med sin ledningsgrupp en strategisk och taktisk analys av hur interna och externa faktorer påverkar myndighetens miljöarbete, vilka krav och förväntningar det finns från interna och externa intressenter och vilka hinder och möjligheter som finns gällande miljöarbetet. Underlaget ligger till grund för myndighetschefens beslut om omfattningen av miljöledningssystemet.

Enligt 3 § miljöledningsförordningen så omfattas myndighetens hela verksamhet av miljöledningssystemet. När det gäller ISO 14001 och EMAS kan myndigheten bestämma vilka delar som ska certifieras eller registreras under förutsättning att inte avgränsningen sker så att den betydande miljöpåverkan inte omfattas av systemet.

Miljöutredningen - en väsentlighetsanalys

Projektledaren genomför enligt projektplanen en miljöutredning för att bedöma vad som är väsentligt att prioritera inom miljöledningssystemet utifrån myndighetens betydande miljöpåverkan. Det är viktigt att miljöutredningen omfattar det myndigheten har rådighet över.

Miljöutredningens omfattning ska ske utifrån det beslut som ledningen tidigare fattat om miljöledningssystemets omfattning. Enligt miljöledningsförordningen ska miljöutredningen omfatta hela myndighetens verksamhet men enligt ISO 14001 och EMAS kan en avgränsning göras. Resultatet från ledningens omvärldsanalys vägs in i värderingen av vad som är myndighetens betydande miljöpåverkan.

Enligt miljöledningsförordningen ska miljöutredningen innehålla uppgifter om de miljökrav i lag och annan författning som rör verksamheten. ISO 14001 ställer krav på att, utöver författningar, även andra krav som är gällande på miljöområdet ska identifieras och det ska fastställas hur dessa tillämpas och efterföljs inom myndigheten. Standarden ställer även krav på att risker och möjligheter identifieras som kan påverka myndighetens förmåga att nå önskat resultat med miljöledningsarbetet.

Enligt ISO 14001 ska ett livscykelperspektiv beaktas i bedömningen av verksamhetens miljöpåverkan.

Resultatet från miljöutredningen ligger till grund för det fortsatta arbetet med att inrätta miljöledningssystemet och det är därför viktigt att arbetet görs grundligt för en myndighet som inför ett miljöledningssystem för första gången.

Miljöpolicy och beslut om resurser

Projektledaren tar tillsammans med ansvariga för olika verksamhetsområden fram ett förslag på en miljöpolicy som beslutas av myndighetschefen och kommuniceras intern och externt till berörda intressenter. Miljöpolicyens innehåll utformas utifrån resultatet från miljöutredningen och utifrån vägledning om vad en miljöpolicy bör omfatta enligt miljöledningsförordningen eller vilka kraven på innehåll är enligt EMAS och ISO 14001. Miljöpolicyen ska enligt miljöledningsförordningen bidra till en hållbar utveckling och till att nå de nationella miljö kvalitetsmålen. Myndighetschefen beslutar samtidigt om roller och ansvar och om resurser i linjen för miljöpolicyens genomförande i verksamheten.

Roller och ansvar

I samband med att beslut fattas om miljöpolicy utses också en representant för ledningen för upprätthållande av miljöledningssystemet. Även de ekonomiska, personella och tekniska resurser som krävs för att systemet ska upprätthållas och utvecklas då införandeprojektet är över fastställs.

Interna miljömål och åtgärder

Projektledaren tar tillsammans med ansvariga för olika verksamhetsområden fram förslag till interna miljömål och åtgärder för att dessa mål ska nås och miljöprestandan förbättras. I miljöledningsförordningen anges att en handlingsplan ska finnas för arbetet med att nå miljömålen. För att förstärka att miljöledningssystemet integreras i verksamheten föreslås att mål och åtgärder hanteras samordnat med myndighetens verksamhetsplan. Målen baserar sig på den betydande miljöpåverkan som identifierats i samband med miljöutredningen. Målen ska vara uppföljningsbara och i den mån det är praktiskt möjligt vara mätbara kvalitativt eller kvantitativt. Målen och åtgärderna beslutas om inom ramen för den kommande verksamhetsplanerings- och budgetprocessen och följs upp fortlöpande.

Rutiner

Projektledaren tar fram förslag på rutiner med verksamhetsansvariga för att säkerställa att miljöledningssystemet kommer att upprätthållas och för mätning och uppföljning av verksamhetens aktiviteter med en betydande miljöpåverkan. Rutinerna syftar till att säkra att miljöledningssystemet blir integrerat i myndighetens befintliga processer/aktiviteter för t.ex. verksamhetsplanering, kommunikation, utbildning av personal, dokumenthantering osv.

Exempel på rutiner för miljöledningssystemet som bör upprättas och integreras i verksamheten är t.ex.

- Rutin för att årligen se över miljöpolicy, uppdatera miljöutredningen i samband med verksamhetsplaneringen och följa upp att författningar och andra krav på miljöområdet följs.
- Rutin för upprättande av mål och åtgärder i samband med verksamhetsplaneringen.
- Rutin för att säkerställa att personalen har rätt utbildning, medvetenhet och kompetens i miljöfrågor.
- Rutin för att säkerställa att miljöarbetet kommuniceras intern och externt.
- Rutin för hantering av information kring miljöarbetet då det gäller versionshantering av dokument och ur den fastställs av ansvarig personal.
- Rutin för förvaring och arkivering av informationen kring miljöarbetet.
- Rutin för att miljöarbetet är integrerat i processer/aktiviteter med en direkt (energiförbrukning, tjänsteresor, avfallshantering) och indirekt miljöpåverkan (tillsyn, vägledning, föreskriftsarbete, fördelning av anslag, upphandlingar).
- Rutin för att processer/aktiviteter med en miljöpåverkan övervakas och följs upp.
- Rutin för genomförande av interna och externa miljörevisioner.

- Rutin för genomförande av ledningens genomgång av miljöledningsarbetet och myndighetens miljöprestanda.
- Rutin för redovisning av miljöarbetet enligt kraven i miljöledningsförordningen respektive EMAS.

Det är viktigt att ovanstående rutiner integreras i de befintliga rutiner/processer som myndigheten redan har upprättat för styrning av sin verksamhet.

Intern miljörevision

Då miljöledningsrutinerna i det tidigare avsnittet är fastställda och integrerade i myndighetens verksamhet ska den interna miljörevisionen genomföras utifrån beslutade rutiner och revisionsprogram. Syftet med revisionen är att verifiera att miljöledningssystemet är infört och att miljöarbetet nu kommer att följa de rutiner som fastställts. Myndigheten behöver utbilda och utse vilka som ska vara interna revisorer.

Ledningens genomgång och beslut om tredjepartsgranskning

Resultatet från den interna miljörevisionen redovisas i samband med ledningens genomgång där uppföljning sker av att miljöledningssystemet är integrerat i verksamhetens rutiner/processer. Ledningen fattar beslut om ytterligare åtgärder och om systemet ska granskas av en tredje part för en miljöcertifiering enligt ISO14001 eller registrering enligt EMAS.

Myndigheter som är miljöcertifierade enligt EMAS eller ISO 14001 har återkommande externa miljörevisioner för att bedöma hur miljöledningssystemet upprätthålls och hur myndighetens miljöprestanda förbättras. Flertalet av de myndigheter som är miljöcertifierade upplever att de externa miljörevisionerna är ett viktigt stöd i arbetet med att både upprätthålla och utveckla miljöarbetet på myndigheten.

Utbildning, kommunikation och årlig redovisning

Miljöledningssystemet ska innebära att myndigheten genom information och utbildning löpande utvecklar personalens kompetens och medvetenhet om miljöhänsyn i det egna arbetet. Myndigheten ska årligen redovisa sitt miljöledningsarbete till myndighetens departement och till Naturvårdsverket i samband med att årsredovisningen lämnas in. Särskilda rutiner finns för rapporteringen till Naturvårdsverket.

De myndigheter som registrerar sin verksamhet enligt EMAS ska upprätta en miljöredovisning som granskas av den externa miljörevisorn.

Miljöredovisningen, som kan integreras i myndighetens årsredovisning eller i myndighetens hållbarhetsredovisning, sammanfattar det gångna årets miljöarbete utifrån givna kärnindikatorer och beskriver vilka förbättringar som myndigheten åstadkommit genom sitt miljöarbete. Miljöredovisningen ska tillgängliggöras externt. Naturvårdsverket är behörigt registerorgan för EMAS i Sverige och myndigheter ska lämna in den av tredje part godkända miljöredovisningen till Naturvårdsverket för registrering.

Enligt ISO 14001 ska organisationen upprätta, införa och underhålla de processer som behövs för intern och extern kommunikation som är relevant i fråga om miljöledningssystemet. Förutom att den egna personalen ska få information om miljöledningssystemet och ha nödvändig kompetens omfattas även de som arbetar åt organisationen.

Upprätthållande och utveckling av miljöledningssystemet

Då ovanstående steg har genomförts så får miljöledningssystemet anses vara integrerat i verksamheten och arbetet påbörjas nu med att upprätthålla och utveckla miljöledningssystemet enligt fastställda metoder och arbetssätt. För att lyckas i det kommande miljöledningsarbetet är det nödvändigt att ledningens stöd finns så att miljöledningssystemet ska fortsätta vara en integrerad del i myndighetens verksamhet och utvecklas i den omfattning som behövs.

Det är också viktigt med fortsatt kommunikation om hur miljöarbetet fortlöpande förbättras både till interna och externa intressenter så att det känns meningsfullt att vilja arbeta vidare med dessa frågor. Medarbetarna behöver fortsättningsvis få det stöd som krävs för att miljöarbetet ska kunna upprätthållas och utvecklas i rätt riktning. Viktiga verktyg för det fortsatta arbetet är genomförandet av de interna och externa miljörevisionerna och myndighetens uppföljning av miljöledningssystemet och dess prestanda i samband med ledningens genomgång av miljöledningssystemet. Intern och extern redovisning av miljöledningssystemet är också en viktig del av arbetet med att upprätthålla och utveckla myndighetens miljöarbete.

Efter några år då miljöledningssystemet funnits på plats och samtliga miljöledningsrutiner är väl inarbetade så är miljöarbetet en lika naturlig del av verksamheten som övriga rutiner som finns för att myndigheten ska kunna fullgöra sitt uppdrag.